

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОГО СУПРОВОДУ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ

Для практичного втілення інклюзивного навчання необхідно вирішити низку проблем педагогічного та соціально-психологічного характеру, пов'язаних із зміною установок, подоланням психологічних стереотипів педагогів, батьків, осіб, які працюють з дітьми, оскільки освітня інтеграція нетипової дитини трансформує як соціальний, так і психологічний портрет групи, класу. У зв'язку з цим у ході навчання можуть виникати різноманітні конфліктні ситуації, здатні викликати у дітей психологічний стрес та психологічну травму. Негативні психоемоційні переживання, хронічна мотиваційна депривація можуть привести до патологічних змін характеру дитини, особистості в цілому.

У цьому контексті особливого значення набуває формування інклюзивної компетентності педагогів та осіб, які працюють з дітьми, як складової їх професійної компетентності.

Важливим завданням психологічної служби у даному аспекті є створення сприятливих умов для навчання дітей, яке вирішується шляхом проведення просвітницької роботи з педагогами і батьками. Необхідно виробити у педагога чітку професійну позицію щодо «особливої» дитини, яка базується на прагненні допомогти їй повірити у власні сили, реалізувати свій потенціал.

У вирішенні головних завдань соціально-психологічного супроводу інклюзивної освіти доцільно дотримуватись наступного алгоритму.

Алгоритм діяльності практичного психолога і соціального педагога в умовах інклюзивної освіти включає

1. Ознайомлення з особовою справою дитини, історією та особливістю протікання захворювання, співбесіду з представником психолого-медико-педагогічної консультації;
2. Бесіду з дитиною та її батьками з метою визначення рівня можливостей дитини (самообслуговування, спілкування, пізнавальних можливостей, самоконтролю поведінки, емоційно-вольової сфери тощо);
3. Оцінку освітнього середовища, визначення його відповідності потребам і можливостям дитини. Психолог надає пропозицію щодо здійснення організаційних, функціональних, методичних змін.
4. Вивчення індивідуальних особливостей та психічного розвитку дитини.

5. Проведення психолого-педагогічного консилиуму з метою розробки індивідуальної програми розвитку.

6. Проведення зустрічі з батьками та учнями класу (школи), педагогами з метою формування їх психологічної готовності до взаємодії з дитиною з особливими освітніми потребами.

7. Проведення психокорекційної роботи з метою розвитку потенційних можливостей дитини та відповідного формування особистості.

8. Відстеження соціально-психологічного клімату в колективі та статусу дитини в групі.

9. Сприяння соціальній інтеграції дитини: залучення в позакласну і позашкільну діяльність.

10. Моніторинг рівня адаптованості й інтегрованості учня, адаптація відповідних індивідуальних програм, планів.

Зміст психолого-педагогічного супроводження дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання полягає у:

- підвищенні адаптивних можливостей дитини;
- розвитку комунікативних навичок;
- розвитку емоційної сфери;
- зниженні рівня тривоги, подоланні страхів;
- мінімізації агресивних поведінкових проявів;
- підвищенні самооцінки дітей.

Це може бути реалізовано у ході проведення корекційно-розвиткових занять, які проводяться учителями-дефектологами та практичними психологами, а також під час просвітницько-профілактичної роботи психолога з класом у цілому.

Психодіагностична робота практичного психолога і соціального педагога складає основу ефективного соціально-психологічного супроводу інклюзивного навчання. Основний психологічний інструментарій для визначення рівня толерантності батьків та педагогічних працівників подано нижче:

- Методика діагностики “перешкод” у встановленні емоційних контактів (В.В.Бойко).
- Опитувальник міжособистісних відносин (FIRO-B).
- Діагностичний тест відносин (Г.Солдатова).
- Експрес-опитувальник “Індекс толерантності”.
- Опитувальник схильності до переживання окремих видів страху.

Нового змісту сьогодні набуває науково-методичний супровід практичних психологів, соціальних педагогів, учителів, вихователів, які працюють з особливою дитиною. Першочергового розгляду сьогодні потребують наступні питання:

- розширення знань педагогічних працівників про вікові та психофізичні особливості дітей з нормальним та порушеним розвитком;
- включення учнів з порушеним розвитком в різні види спільної діяльності із забезпеченням для них ситуації успіху;
- формування навичок діалогічної взаємодії, конструктивного співробітництва із школярами з нормальним і порушеним розвитком;
- озброєння умінням виявляти психологічні труднощі дітей та формувати їх.
- організація роботи з батьками (просвіта, спрямована на вироблення толерантного ставлення до дітей з особливими освітніми потребами).

Указані питання доцільно розглянути під час проблемно-тематичних семінарів, методичних об'єднань, круглих столів; доцільно запровадити системну навчальну та просвітницьку роботу у районі (місті), яка б охоплювала педагогів та батьків.

Безумовно, як і кожна освітня інновація, упровадження інклюзивної освіти супроводжується рядом труднощів об'єктивного та суб'єктивного характеру. Що стосується соціально-психологічної складової цього питання, то серед основних перешкод відзначимо наступні:

- Недосконалість базової підготовки педагогів, психологів (відсутні дисципліни дефектологічного спрямування), практичних психологів готують до роботи з «нормальними» дітьми.
- Неузгодженість завдань із супроводу інклюзивної освіти з основною діяльністю практичного психолога закладу (практичний психолог у закладі реалізує 7 основних, досить об'ємних завдань). Значна частина психологів і соціальних педагогів при цьому працюють при неповному робочому навантаженні – у сільській місцевості – 1 ставка на 300 учнів, у міських школах – 700 учнів і більше – теж 1 ставка.
- Неефективна взаємодія з ПМПК у питанні інформації про спеціальну літературу, види навчальних програм для дітей з порушеннями розвитку тощо.
- Недостатня методична база для здійснення соціально-психологічного супроводу (відсутня література про специфіку роботи з дітьми з особливими потребами, матеріали для укладання корекційних програм для роботи з дітьми з різними вадами порушень; відсутні єдині вимоги щодо спрямованості та особливостей соціально-психологічного блоку таких програм.

Із метою запобігання негативним психоемоційним переживанням дітей, які можуть призвести до патологічних змін характеру, доречним є досягнення ними позитивної свободи, яка можлива лише за умови спонтанної активності. У вирішенні цього питання найефективнішими є активні соціально-психологічні методи. Зауважимо, що програмою базової підготовки психологів і соціальних педагогів не передбачено озброєння їх навичками проведення занять з

використанням методів арттерапії, пісочної терапії та інших. Ці уміння можна отримати завдяки участі у науково-методичних заходах неперервної педагогічної освіти.

Застосування активних соціально-психологічних методів дозволить розв'язати цілу низку завдань, які передбачені соціально-психологічним супроводом інклюзивної освіти.

Результатами соціально-психологічного супроводу інклюзивної освіти повинні стати:

- сформованість відповідних інклюзивних компетентностей педагогічних працівників (уміння використовувати знання про особливості психологічного розвитку дітей на практиці, психологічна стійкість, толерантність; система позитивних установок; відсутність негативних стереотипів та упереджень);

- сформованість у дитини (дитячого колективу) стійких соціально-психологічних характеристик, які дозволять не лише успішно засвоїти навчальну програму, а й виробляють здатність досягати відносної рівноваги у стосунках із собою та оточуючими як у сприятливих, так і у екстремальних обставинах: позитивна «Я-концепція», адекватна самооцінка, товариськість, низький рівень тривожності, соціальна рішучість, уміння викликати у людей прихильне ставлення до себе).

- сформованість у батьків (сімей) толерантного ставлення до дітей з особливими потребами (чуйність, терпимість, гуманність, великодушність, доброзичливість).

Учні шкіл у своїх роздумах про особливих дітей пишуть: «Дитина з особливими потребами – це квітка, яка зацвіла на морозі. Їй хочеться тепла, а його навкруги так мало. І добре, коли чарівна фея зробить цей світ більш привітним і лагідним до таких дітей».

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Інструктивно-методичний лист МОНмолодспорту від 18.05.12 №1/9-384 «Організація інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах».
2. Інструктивно-методичний лист МОНмолодспорту від 26.07.2012 р. N 1/9-529 «Про організацію психологічного і соціального супроводу інклюзивного навчання».
3. Діти з особливими потребами у загальноосвітній школі: психолого-педагогічний супровід / Ольга Романова та інші. – К.: Шк. Світ, 2011. – 128 с. – (Бібліотека «Шкільного світу»).
4. Колупаєва А.А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи: монографія. / Колупаєва А.А. – К.: Самміт-книга, 2009 – 272 с. з іл.

5. Нижник Л., Сагірова О. Допомога дітям з особливими потребами. – К.: Ред.загальнопед. газ., 2004. – 120 с. – (Бібліотека шкільного світу).
6. Обухівська А.Г. Психологу про дітей з особливими потребами у загальноосвітній школі /Антоніна Обухівська, Тамара Ілляшенко, Тамара Жук. – К.: Редакція загальнопед. газет, 2012. – 128 с.- (Бібліотека «Шкільного світу»).
7. Семаго Н.Я., Семаго М.М. Проблемные дети: Основы диагностической и коррекционной работы психолога / Н.Я. Семаго, М.М. Семаго – М.: АРКТИ, 2003.
8. Семаго М.М., Семаго Н.Я. Организация и содержание деятельности психолога специального образования: Методическое пособие / М.М. Семаго, Н.Я. Семаго . – М.: АРКТИ, 2005.
9. Ставицький О.О. Психологія гандикапізму / О.О. Ставицький.- Рівне, 2011 – 376 с.
10. Як організувати інноваційні соціальні послуги для дітей з особливими потребами. Моделі та документи. Рання інтеграція та інклюзивне навчання / [Авт. кол.: О.О. Савченко, Г.В. Кукурудза, Ю.В. Швалб та інші; упоряд. Л.Л. Сідельнік]. – К., ЛДЛ. – 2007. – 256 с.